

Vluchtig nippen aan het stromend water

van Zuid - Kennemerland

CHRIS VAN DEURSEN

Dankzij grondig speurwerk van Klaas Kan weten we nu bijna alles over het water van Zuid-Kennemerland. Allerlei watering, beken, rellen, leken, en hoe ze meer mogen heten, vanaf Velsen tot Lisse, heeft hij beschreven. In de vorige DUIN stond een eerste overzicht, liefhebbers kunnen hieronder verder nippen aan een aantal stroompjes.

Watering van Velserend is de eerste die we bespreken. Van Velserend tot Santpoort-Zuid liep tot 1915 een watergang, die tevens de gemeentegrens vormde tussen Velsen en Bloemendaal. Deze beek moet vrijwel zeker gegraven zijn. Het Caertboek van Adriaen Ockersz (1599) geeft zuidelijk van kasteel Brederode twee moerasjes, waaromheen al een afwatering was gegraven. Het westelijke moeras was via een gegraven verbinding met het tweede verbonden. Vandaaraf liep een zuidoostelijke watering die via een beek, later de Jan Gijzenvaart, in de Delft uitkwam. Hierdoor werd de afwatering van het gebied tussen de huidige Brederodeweg en de duinen nabij de Velserenderweg verzorgd.

Brederodebeek

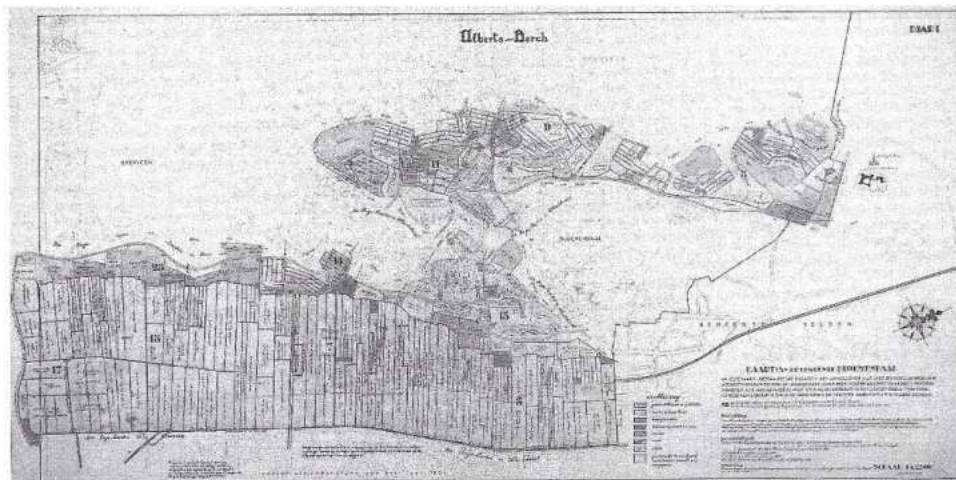
Kasteel Brederode ligt op de teen van een strandwal, midden tussen de weilanden.

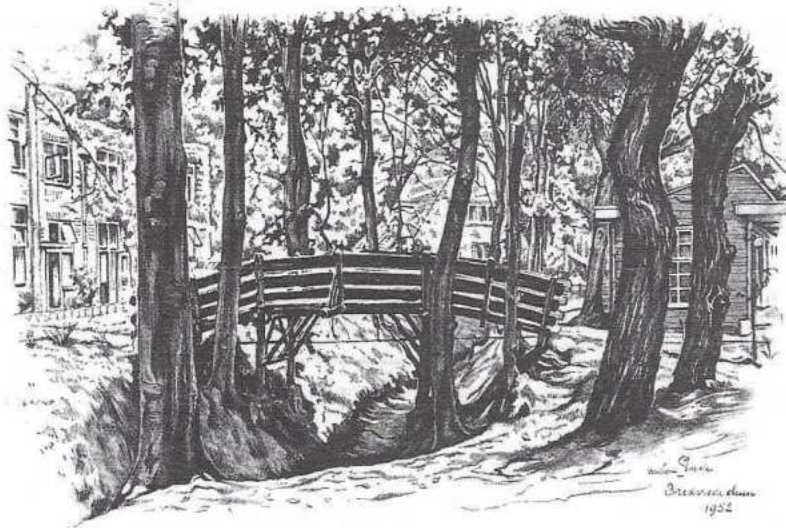
Oorspronkelijk groeide hier moerasbos. De kasteelomgeving, drassig door drangwater uit de duinen, waterde af via de Brederodebeek of de Bloemendaalsebeek. Dankzij een verval van meerdere meters stroomde deze beek behoorlijk. Het kasteel ligt op 5 meter boven NAP, Spaarnberg, aan de oostkant van Velsen, op 0.70 meter boven NAP. De Brederodebeek stroomde oostwaarts, aan de noordkant van de Brederodeweg. Die beek ligt nu tot aan de Wynoldy Daniëlslaan ondergronds. Vóór Santpoort boog de beek, westelijk van de bebouwing, naar het zuiden af, om verderop langs de Velslerlaan weer in oostelijke richting verder te stromen. Na aanleg van de Slaperdijk in 1627 nam de Bosbeek de afvoer over, waardoor het water in een zuidelijke dijkslot of in de Scheysloot kwam, om uiteindelijk op het Spaarne uit te monden.

Bosbeek

Bij verkoop van grond van het huidige Spaarnberg in 1747 was sprake van een beek in de Santpoort. De koper kreeg grond en het recht van gebruik van water uit de beek. De Bosbeek begon bij de Princelaan. Het blijkt dat die is gegraven vanaf de Brederodebeek, als wateraanvoer voor garenblerij "Zorgvrij" aan de Wüstelaan. Later is de beek, met een iets zuidelijker liggende waterloop, gebruikt voor waterpartijen van een hofstede. Nu komt de Bosbeek uit een duiker in een bosstrook, tussen de spoorlijn Haarlem-Uitgeest en de Wynoldy Daniëlslaan, bij de spoorwegovergang van de Middenduinweg. Aan de westkant van het spoor is de Brederodebeek overkluisd en komt, via een duiker op de Wynoldy Daniëlslaan, aan de oostkant weer in het zicht, en kruist vervolgens de Wüstelaan. Op een kaart van Rollerus (1728) staan vier beken die van het Molenduin naar de Delft stromen.

Op een kaart van Bloemendaal uit 1954 heeft een ambtenaar nauwkeurig de situatie uit 1599 ingetekend. Kennelijk was het overal noodzakelijk om rellen te graven. De rechte lijnen zijn afwateringen, die allemaal in de huidige duinzoom van Zuid-Kennemerland lagen (collectie Streekarchief Kennemerland).

De Amoureuze Beek op het landgoed Meer en Berg bij Brederode duin in 1952 toen hier nog een TBC-centrum was. Deze beek zal in de toekomst een belangrijke rol kunnen gaan spelen in de afwatering van overtollig duinwater. Rechts een gebouw waarin TBC-patiënten herstelden. Op de achtergrond het huidige huis van de bekende duinopzichter Bert Hartoch en vrouw Greet (collectie Streekarchief Kennemerland, tekening Anton Pieck).

De noordelijkste is de Boschbeek. De andere droegen namen die door blekers waren gegeven, maar die zijn verloren gegaan. De kom bij de "Uylenboom" is deel van de Boschbeek. De tweede beek ligt, tussen woningen verscholen, westelijk van "Stella Maris", en is een tiental meters te zien, en verdwijnt dan achter het huis. De derde beek is nu onvindbaar. De vierde beek stroomt honderd meter zuidelijk van station Santpoort-Zuid. Deze begint achter de bebouwing van de Bloemendaalsestraatweg. Het water stroomt noordwaarts, om bij de school een oostelijke bocht te maken en te verdwijnen in een duiker in de Van Dalenlaan.

Rel van Wildhoef

Noordelijk van het Bloemendaalse Bos ligt een smalle strook grond aan de duinvoet, die afwaterd op het Meertje van Caprera. Bij de Donkerelaan werd tot 1928 het water afgevoerd naar de Bloemendaalse of Brederoosbeek. Toen werd de laan verbreed en verviel de beek. De beek liep over landgoed Wildhoef waar nog een beekje ontsprong, de Wildhoefsbeek, en kwam weer uit op de Bloemendaalse. Na de Wildhoef stroomde de beek in de vaart op Veen en Duin, de kom van Walter. Ooit woonde daar Jan Walter, werkzaam op de Wildhoef. Oorspronkelijk liep deze beek bijna loodrecht richting Spaarne, want de Delft moest nog worden gegraven.

Grote beek van Bloemendaal

In 1989 werd onder de buitenplaats Sparrenheuvel een overkluizing gevonden die wijst op doorvoer van water. Waarschijnlijk gaat het om de beek die vanuit het landgoed De Rijp stroomde. De tuin achter Sparrenheuvel is destijds door de tuinarchitect J.G. Michael aan-

gelegd (net als Beeckesteijn en Velserbeek). Michael maakte bij zijn ontwerp gebruik van water uit de overkluizing. Er is geen beekrestant gevonden achter Sparrenheuvel.

Beek tussen de Kleverlaan en de Scheysloot

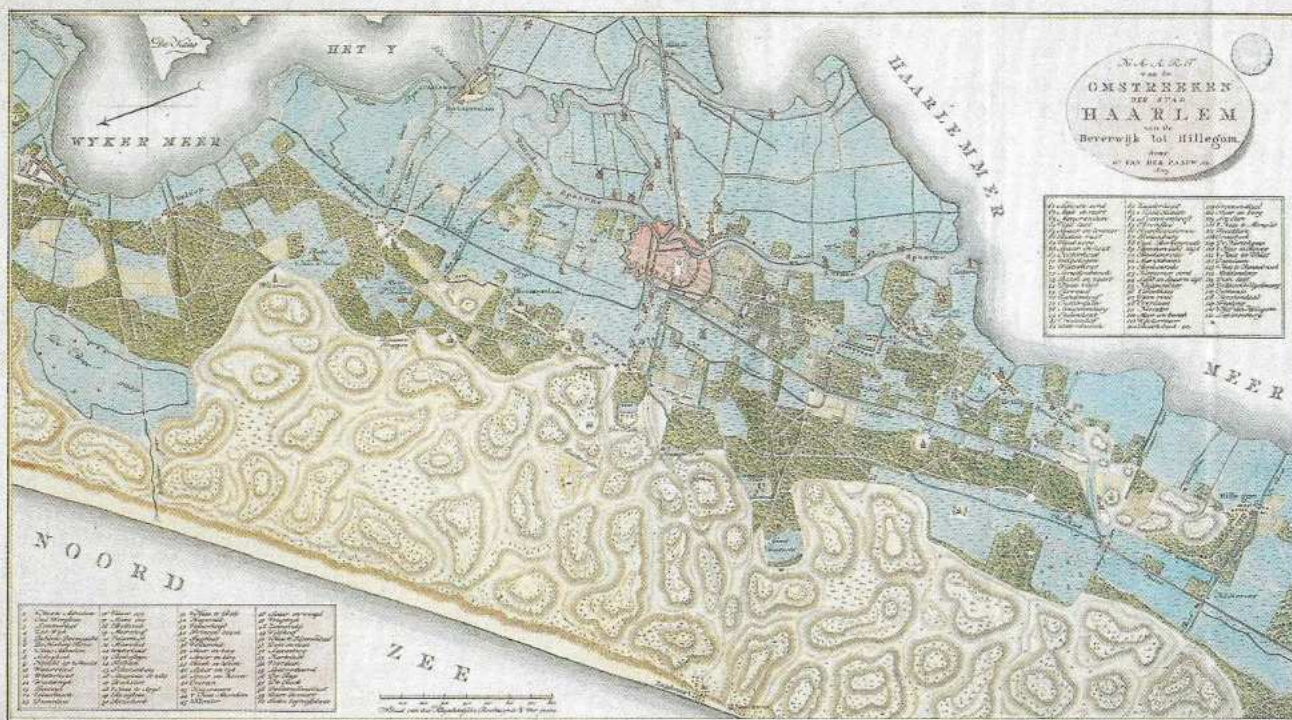
In 1885 was er een buitenplaats "De Beek", genoemd naar de beek die het weiland doorkruiste. "De Beek" lag tegenover de haakse bocht in de Bloemendaalse weg, het huidige "Overbeek". Zuidelijk lag "Bloemenheuvel", met daartegenover de Scheysloot. De haakse bocht in de Bloemendaalse weg is opmerkelijk. Deze bocht om de hofstede heen hangt ongetwijfeld samen met de loop van de beek. De beek kwam uit het duinterrein, kruiste de Bloemendaalseweg en kwam in het weiland aan de oostkant. Een deel van de beek, die afwaterde op de Delft, is nog herkenbaar in de vijverpartij evenwijdig lopend met de Bloemendaalseweg.

Scheysloot

Iets ten noorden van het gemeentehuis van Bloemendaal ligt de Scheysloot. Dit watertje was de grens tussen Aelbertsberg en Overveen, vandaar de naam Schey. De naam Buiten-Twist duidt op Twisk, een grens. In de jaren tachtig breidde een der bewoners noordelijk van de Scheysloot zijn perceel uit door de watergang te dempen. Door de opgeworpen dam stroomde het water over de weg, de watergang moest worden opgegraven en een rioolbuis bracht uitkomst. Dit wijst duidelijk op drangwater, stromend water dus. Deze duinrel was volgens de kaart van Wed. Visscher (1718-1726) een loodrechte verbinding naar de Delft. Bij de bouw van het gemeentehuis is zoveel grond verplaatst dat geen sporen van de oorspronkelijke loop van de beek meer te vinden zijn. Nu kan het water niet meer naar de Delft, doordat het spoorviaduct over de Randweg dat belet. Het water wordt nu naar de Kleverlaan geleid.

Haarlemse beek

Vanaf Overveen stroomde ooit overtollig duinwater af door een beek. Die liep westelijk van het Huis Rolland. Het Rollandpad herinnert daar nu nog aan. De beekrestanten zijn nog in de parkaanleg aanwezig. De beek stroomde richting Brouwers- of Rampenvaart, die later voor de bierbrouwers westwaarts is verlengd naar de Brouwerskolk. De beek stroomde bij de Raaks Haarlem binnen. Achter de huizen, die bij het stadhuis staan, zijn nog gewelven te

Een kaart uit 1805 van Van der Paauw, waarop de buitenplaatsen en enige watergangen staan afgebeeld. Duidelijk is ook de afwatering naar zee te zien vanaf de Breesaap ('t Velsergat). Ten westen van Haarlem is de Brouwerskolk goed te zien, evenals de toen zeven jaar oude nederzetting "Middenduin". Het Wijkermeer en Haarlemmermeer zijn nog niet gedempt (kaart uit particuliere collectie).

zien die de vroegere beekloop aanduiden. Vanaf daar liep de beek zuidelijk van de Grote Kerk via de Damstraat naar het Spaarne, waar in de kademuur nog een afgestopt gewelf zichtbaar is.

Brouwerskolk

Westelijk van het huidige zwembad aan het Ruyterplein werd omstreeks 1550 een kolk gegraven, vermoedelijk in opdracht van Karel V. Over deze Brouwerskolk en de Brouwersvaart zijn meer berichten bekend. Op 20 juni 1623 ver-

kocht Pieter Ramp aan het Haarlems Brouwersgilde een strook land aan de Rampen- of Brouwersvaart. Op 3 augustus 1646 verkocht Cornelis Gerbrandtsz Borst een stukje grond "daar men een kuil heeft gedolven, gelegen in de banne Tetrode,...". Hierbij is geschreven "mitsdien is dit de Borstelkolk". Die naam lijkt te verwijzen naar Cornelisz. Gerbrandtsz. De Brouwerskolk was dus al voor 1646 in gebruik als Borstelkolk.

Dat water was het fundament onder de Haarlemse bierindustrie. Bier was in die tijd belangrijker voor de dorst dan putwater. Waterhaalders hoosden hun schuiten vol en boonden die naar Haarlem. Dat ging goed tot 1578. De eerste Vlamingen en Walen vestigden zich met hun blekerijen zuidelijk van de Zijlweg. Na de val van Antwerpen (1585) brachten de Vlamingen hier steeds meer textielnijverheid, en daarmee watervervuiling, doordat zij hun afvalwater op de grachten loosden. Hun afvalwater bevatte veel loog en potas, dat in de Brouwerskolk belandde. De bierbrouwers klaagden steen en been, omdat zij op hetzelfde water waren aangewezen.

DUIN EN DAAL.

C.G.M. VAN DEURSEN IS NATUURPUBLICIST.

VLUCHTING-NIPPEN AAN HET STROMEND WATER

De Brouwerskolk rond het begin van de negentiende eeuw (prent uit particuliere collectie).